

קיצנית כרתית ר"ש קוצני הפורח בקיץ (ספטמבר 2023)

ערגה אלוני

תקציר: קיצנית כרתית *Carlina curetum* בת משפחת המורכבים היא צמח עשבוני המיקרפטופיט הגדל באזור הים-תיכוני. בסתיו הצמח מתעורר ומפתח עלים פשוטים דוקרנים, באביב עולים מבין העלים ענפים ירוקים אדמדמים נושאים עלים מסורגים מאונים קוצניים. הפריחה בקיץ כאשר רוב המינים האחרים סיימו לפרוח. הפרחים צהובים דו-מיניים מרוכזים בתפרחת. הפירות הם זרעונים בעלי ציצית.

קיצנית כרתית *Carlina curetum* (שמה הנרדף ק. עטופה) היא עשב **רב-שנתי** (המיקרפטופיט) קוצני המשתייך למשפחת המורכבים. בתחילת החורף מתפתחים מניצנים המצויים בצוואר השורש שבקרקע, עלים ראשונים יושבים, פשוטים, מוארכים (4-7 ס"מ) בעלי שפה קוצנית מאונה, כל אונה מסתיימת בקוץ דוקרני וכך גם קצה העלה שהוא מחודד וקוצני. באביב צומחים כלפי מעלה מספר גבעולים זקופים נושאי עלים חפים ותפרחות בגובה 25-50 ס"מ (Zohary 1966). הגבעול ירוק לעיתים בגוון חום אדמדם, העלים לאורך הגבעול יושבים, מסורגים, קטנים מעלי הבסיס, לופתים. שפת העלה מפורצת לאונות עמוקות קוצניות. העלים העליונים שעל הגבעול דמויי ביצה או אזמל רחב (פינברון-דותן דנין 1991). כל עלי הצמח מתייבשים בקיץ ובראש הגבעול ובגבעולי המשנה פורחים פרחי הקרקפת.

קיצנית כרתית *Carlina curetum* Helder ex. Halacsy מימין, איור הצמח. המקור 1966 Zohary.
משמאל הגבעולים יבשו והתפרחת בשיאה. צילם גרזון י. המקור צמח השדה ©

הקרקפת עטופה מעטפת כפולה של חפים. מעטפת חפים חיצוניים ארוכים דלילים ומפושקים המעצבים קרקפת בגודל 6-8 ס"מ. לחפה אונות מחודדות קוצניות, קצה האונה מוארך מחודד וקוצני (שמידע 2005). המעטפת הפנימית צמודה לקרקפת מאופיינת בחפים רעופים, מוארכים, ארוכים מהפרחים. מצעית הקרקפת שטוחה עטורה בהיקפה מוצים צהובים זוהרים באורך של פרח. הפרחים רבים, דו-מיניים, צינוריים, צבעם צהוב. מבשילים ופורחים במעגלים מהיקף המצעית למרכז. הפרח חסר גביע, הכותרת בת 5 עלים שהתאחו לצינור המתרחב בראשו ל-5 שינים מפושקות. אבקנים 5 מאבקיהם מאוחים זה לזה ובולטים מהצינור כלפי מעלה. השחלה תחתית בת 2 עלי שחלה בתוכה ביצית אחת. עמוד העלי בן 2 צלקות. האבקת הפרח נעשית באמצעות חרקים. לאחר ההאבקה והפריית הפרח, מתפתח פרי שהוא זרעון. לראש הזרעון צמודה ציצית עשויה דורי מוצים. הציצית עוזרת לתפוצת הפרי באמצעות רוח.

קיצנית כרתית *Carlina curetum* Helder ex. Halacsy, מימין עטיף הקרקפת ירוק, הפרחים צינוריים. צילם גרזון י. המקור צמח השדה.

משמאל, קרקפת נושאת פרחים רבים מהם בולטים האבקנים מאוחים בולטים מעלה. צילמה ערגה אלוני ©

משטר-הצמיחה והפריחה של **הקיצנית** שונה בהשוואה למינים ים תיכוניים שאינם קוצניים. בחורף היא במצב צמיחה וגטטיבית נמרצת, בסוף האביב מתחילה התייבשות של עלים ובקיץ הצמח בשיא פריחה. בסתיו מתים כל חלקי הצמח העל קרקעיים ובקרקע נותר שורש שניצניו מתעוררים. עבודה שנעשתה בארץ (Ronel Néeman Lev-yadun) (2010) השוותה פנולוגיית פריחה בין מיני בר קוצניים וכאלה שאינם קוצניים משלוש משפחות (*Asteraceae*, *Fabaceae*, *Lamiaceae*) שבהן מספר גבוה ביותר של מינים קוצניים בצמחיית הארץ. נמצא ששיא פריחה של מינים שאינם קוצניים היה בסוף מרץ בה פורחים או מתחילים לפרוח רוב המינים הים תיכוניים, בעוד שמינים קוצניים פרחו בתחילת מאי, 4-8 שבועות מאוחר יותר. נמצא שההבדל בשינוי הפנולוגי בעונות, מפחית תחרות על מאביקים. וצמחים באזור המזרח הים התיכון הצחיח למחצה פורחים מאוחר בתחילת הקיץ היבש כאשר רוב הצמחייה העשבונית יבשה. בנוסף ידוע שבתקופת השנה בה הצמח ירוק, **קיצנית עטופה** חסינה בפני רעייה בשל קוצניות אבריה, והיא משגשגת בשדות הסובלים מרעיית-יתר. המין הקרוב לה היא **קיצנית צפופת-עלים** המחליפה אותה בחבל הספר. בחרמון, ברום 1400 מ' מצוי מין ויקרי נוסף **קיצנית הלבנון**. שלושת המינים קרובים ויש הרואים בהם שלושה זנים של אותו טקסון.

קיצנית כרתית *Carlina curetum* Helder ex. Halacsy תפחת בה בולטים הפרחים והחפים הקוצניים. צילם גרזון י. המקור צמח השדה.

בית גידולה הן בתות ים-תיכוניות בעיקר על טרה-רוסה על טרסות נטושות ובחורש פתוח באזור הים-תיכוני. הצמח מצוי בגולן, בחרמון, בגליל, בחוף הים-התיכון, בעמק ירדן עליון, בעמקים, כרמל, הרי שומרון, מדבר שומרון, הרי יהודה, שרון, שפלה, נגב צפוני, בקעת הירדן. תפוצתה העולמית מצומצמת לארצות במזרח הים-התיכון: מצרים, ישראל, ירדן, וצפונה ללבנון סוריה, דרום מזרח טורקיה, כרתים. (Kew)

המין הקרוב לה היא **קיצנית צפופת-עלים** (*C. libanotica*) שנקראה בעבר קיצנית הלבנון (המחליפה אותה בחבל הספר. בחרמון, ברום 1400 מ' מצוי מין ויקרי נוסף **קיצנית קרירה**. שלושת המינים קרובים ויש הרואים בהם שלושה זנים של אותו טקסון.

ספרות

זהרי מ 1987 כל עולם הצמחים הוצאת עם עובד (הדפסה שלישית).

פינברון-דותן נ דנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל כנה ירושלים.

שמידע א 2005 צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י הוצאת מפה

Ronel M Néeman G Lev-yadun S 2010 Spiny east Mediterranean plant species flower later and in a drier season than non-spiny species.

<https://www.sciencedirect.com>

Zohary M 1966 Flora Palaestina The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem vol 3: 368

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2023 קיצנית כרתית ר"ש קוצני הפורח בקיץ (ספטמבר 2023). כתב-עת "כלנית", 9.

[קיצנית כרתית ר"ש קוצני הפורח בקיץ \(ספטמבר 2023\)](#)

=====